

DİVAN ŞİİRİNDE HZ.İSA¹

Abdulkim KOÇİN*

ABSTRACT

JESUS CHRIST IN THE DIVAN POEM

The name, titles, unique nativity, mother, miracles and the whole life of Jesus Christ as a Prophet have been studied in many ways and scales in the Divan poems for ages. Since the Divan poets provide the knowledge about him from the same source, Quran and Hadith, there is no doubt that they believe him and his prophethood. He has been respected deeply by all the Divan poets. That's why there is no single line which could be interpreted to humiliate or insult him in the Divan poems.

Like Jesus Christ, his mother, Virgin Mary, is respected by the Divan poets as having virtue and chastity. There are plenty of references about her pregnancy and giving birth to Jesus Christ in the Divan poems. In these references, the birth of Jesus is explained clearly by Allah that he was born by a virtues mother as a miracle without having a father.

Though Divan poets believed that it had been altered within the ages, they included the Holy Book Bible and its miracles in their poems respectfully. The most referred miracle of Jesus Christ was his resuscitate. Divan poets often compared their own forgiving characteristics with Jesus Christ's resuscitating the dead.

Apart from the references above, Divan poets stressed ascending of Jesus Christ to Allah, his bachelorhood, his poverty, and his humbleness.

¹ 13-14 Nisan 2007 tarihinde İstanbul'da, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından düzenlenen Uluslar arası Divan Edebiyatı Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulan bu çalışma, yeniden gözden geçirilip, gerekli görülen yerlerde düzeltme ve değişiklikler yapılarak yayına hazırlanmıştır.

• Dr., TBMM Kütüphane-Dokümantasyon ve Tercüme Müdür Yardımcısı (abdulkimkocin@gmail.com)

Key Words: *Divan poem, the Holy Bible, Christ, the Messiah*

Giriş

“*Divan Şiirinde Hz. İsa*” başlıklı bu çalışmada 14. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar devam eden süreçte divan edebiyatı çerçevesinde yazılan şiirlerde Hz. İsa’nın nasıl yer aldığı örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır. Bilindiği üzere, edebi eserler, onu meydana getiren toplumun bir bakıma aynasıdır. Dolayısıyla bu aynada yansıyanları anlayıp değerlendirebilmek için o dönemin sosyal ve kültürel durumunu ve o eserleri ortaya koyan sanatçının sahip olduğu değerleri, inanç ve düşüncesini bilmek gerekir.

Divan şairlerinin yaşadıkları dönemin özellikleri ve edebi anlayışı besleyen kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda, böyle bir konuya başlamadan önce, divan şairlerinin yaşam biçimlerini ve edebi anlayışlarını şekillendiren İslam dininde Hz. İsa’nın yeri ve Müslümanların Hz. İsa’ya bakışı ortaya konmalıdır.

İslam’da Hz. İsa

İslam dininin kutsal kitabı olan Kur’an-ı Kerim’de belirtildiğine göre, Hz. İsa’nın annesi Meryem yalnız kaldığı bir sırada Cebrail ona bir insan suretinde görünür. Meryem Allah’a sığınarak onun kendisine dokunmamasını ister. Cebrail ona tertemiz bir erkek evlat vermek üzere kendisinin Allah tarafından görevlendirildiğini söylemesi üzerine de Meryem kendisine bir erkek elinin değmediği ve iffetsiz olmadığı halde bunun nasıl olacağını sorar. Bunun üzerine de Cebrail, bu işin Allah için kolay olduğunu belirtir ve sonuçta kendisine hiçbir erkek eli değmediği halde hamile kalır ve Hz. İsa’yı doğurur (**Kur’an-ı Kerim**, Nisa sûresi (19): 16- 22). Birmingham Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü öğretim üyesi Prof. John Hick’in, “*Hıristiyanların İsa’yı Algılama Biçimi ve Bunun İslam’ın Anlayışıyla Karşılaştırılması*” başlıklı makalesinde belirttiği gibi (HICK, 2000:81), bu ayetler ve Al-i İmran sûresinin yine bu hususu anlatan 47. ayeti (Kur’an-ı Kerim, Al-i İmran sûresi (3): 47), Müslümanlarca, İsa’nın insanî ya da ilahî bir babasının olmadığı; ama ilahî emirle, mucizevî bir tarzda Meryem’in karnında yaratıldığı şeklinde anlaşılmaktadır.

Günümüzde inanılması imkansız gibi gözükken, Hz. Cibril'in bir nefhasıyla Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalış hadisesi, Hz. Âdem'in yaratılışı gibi, İslâm inancının temel ilkelerinden biridir. Nitekim, Kur'an-ı Kerim'de bu benzerliğe şu şekilde dikkat çekilmiştir: *“Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona 'Ol!' dedi ve oluverdi”* (**Kur'an-ı Kerim**, Âl-i İmran sûresi (3): 59).

Bu ayetten anlaşıldığı gibi, Hz. Adem'i annesiz ve babasız olarak topraktan yaratan Allah, Hz. İsa'yı da babasız olarak yaratmıştır. Dolayısıyla bu âyet, bir yandan Allah'ın kudretinin büyüklüğünü ve sonsuzluğunu ortaya koyarken öte yandan Alman müsteşrik Annemarie Schimmel'in belirttiğine göre (YILMAZ, 2006: 352) pek çok Hıristiyan'ın bile bakireliğine inanmadıkları Hz. Meryem'in iffetli olduğunun da kesin bir ifadesidir. Nitekim, Al-i İmran sûresinin 42. ayetinde de yine Hz. Meryem'in iffetine vurgu yapılmıştır: *“Hani melekler demişlerdi: Ey Meryem! Allah seni seçti; seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadımlarına tercih etti”* (**Kur'an-ı Kerim**, Âl-i İmran sûresi (3): 42).

Yukarıda da belirtildiği üzere, İslam dininin kutsal kitabı Kur'an'dır. Kur'an'da on beş surede, doksan üç ayette ismi veya bir sıfatı ile kendisinden söz edilmektedir (HARMAN, 2000: 469). Bu ayet-i kerimelerde Hz. İsa'nın, dünya ve ahirette şerefli ve Allah'a yakın kılınanlardan (**Kur'an-ı Kerim**, Al-i İmran sûresi(3): 45) ve kendisinden önce gelmiş olan Tevrat'ı doğrulayan, kendisinden sonra gelecek ve ismi de Ahmed olacak olan bir peygamberi müjdeleyen bir peygamber (**Kur'an-ı Kerim**, Saff sûresi(61): 6) olduğu bildirilmiştir. Bu yüzden Hz. İsa bütün Müslümanlar tarafından sevilir ve O'nun peygamber olduğuna inanılır.

İslam inancında Allah bir tektir, her şey ona muhtaçtır, doğmamıştır, doğurmamıştır ve hiçbir şey O'na denk değildir (**Kur'an-ı Kerim**, İhlas sûresi(112): 1- 4). Hz. İsa ise, Allah veya Allah'ın oğlu değildir. Allah'ın kudretiyle babasız olarak yaratılmıştır. Biyolojik babası olmadan yaratıldığı için annesine nispetle Meryem oğlu İsa olarak anılır. Bu sebeple de Araplar arasında çocuklar babalarının adlarıyla anıldıkları halde Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde Hz. İsa, ısrarlı bir biçimde *“Meryem oğlu İsa”* olarak yer alır.

Günümüz müfessirlerinden Celâl Yıldırım bunun sebebini şu şekilde açıklar:

“Kur’an’da İsa Peygamberle ilgili bölümlerde özellikle bu tabire daha çok yer verilmiştir. Bunun sebebi açıktır: Hıristiyanların onu Allah’ın oğlu kabul etmeleri, Rubulkudüs vasıtasıyla, yani onun Meryem’e üfleyip birleşmesiyle İsa’nın ilâhlaştığı iddiasında bulunmaları, böyle bir ifade tarzının kullanılmasına sebep olmuştur. Cenâb-ı Hak sık sık, İsa’nın insan olduğunu, Meryem adında saliba bir kadından dünyaya geldiğini açıklayarak Hıristiyan din adamlarını uyarmaktadır”(YILDIRIM, (?): 1829).

Meryem oğlu İsa Mesih, Allah’ın peygamberi, Meryem’e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur (**Kur’an-ı Kerîm**, Nisa sûresi(4): 171). Diğer peygamberler gibi Allah’ın kulu ve resulüdür. O’na yol gösterici, aydınlatıcı olan ve önünde bulunan Tevrat’ı doğrulayan İncil, sakınanlara öğüt ve yol gösterici olarak kendisine vahyedilmiştir (**Kur’an-ı Kerîm**, Maide sûresi(5): 46). Ancak zamanla İncil’in de Tevrat gibi insanlar tarafından değiştirildiğine, tahrif edildiğine ve bu yüzden artık Allah’ın bir mesajı olarak kabul edilemeyeceğine inanılmaktadır. Kur’an-ı Kerîm’de belirtildiği üzere, Hz. İsa’ya Allah tarafından açık mucizeler verilmiş ve mukaddes ruh olan Cebrail ile desteklenmiştir (**Kur’an-ı Kerîm**, Bakara sûresi(2): 87). Bu yüzden Müslümanlar onun Allah’ın izniyle çeşitli mucizeler gösterdiğine inanırlar. Ancak Müslümanlar Hz.İsa’nın çarmıhta öldüğüne inanmazlar; onu öldürmek isteyen Romalıların, ona çok benzeyen birini, yakalayıp astıklarına inanırlar.

Mehmet Ünal, *“Tefsir Kaynaklarına Göre Hz. İsa’nın Ölümü, Ref’i ve Nüzûlü Meselesi”* başlıklı makalesinde bu hususla ilgili olarak şöyle der: *“İsa’yı ve ona tabi olanları durdurmak için pek çok yol deneyen İsrailoğulları, sonunda onu öldürmeye karar vermişler; fakat Allah onların planlarını boşa çıkarmıştır. Yabudiler, İsa zannederek ona benzeyen birini yakalayıp çarmıha germişlerdir”* (ÜNAL, 2000:135).

Hıristiyan bir ailenin çocuğu olarak küçük yaşlardan itibaren papazlık okulunda Tevrat, İncil ve Zebur’u okuyup, yorum ve açıklamaları hususunda icazet aldıktan ve vaizlik yapma hakkını kazandıktan sonra Müslüman olan İbrahim Müteferrika’nın verdiği bilgilere göre ise, Hz. İsa zannedilerek asılan kişi, Hz. İsa’yı çarmıha asmak üzere elinin ve ayağının bağını çözen ve Ya-

hudilerin önde gelen isimlerinden olan Uşbû'dur (NECATİOĞLU, 1982: 80).

Hız. İsa'nın öldürülmeyip Allah'ın katına yükseltilmesi hususu Kur'an-ı Kerim'de de şu şekilde anlatılmaktadır: " ... Meryem oğlu İsa Mesib'i öldürdük dediler. Halbuki onlar İsa'yı öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle göründü. Ayrılığa düştükleri şeyde, doğrusu şüphededirler. Onların bu öldürme olayına ait bir bilgileri zandan ibarettir. Kesin olarak onu öldürmediler, bilakis Allah, onu kendi katına yükseltti. Allah güçlüdür, hâkimdir" (Kur'an-ı Kerim, Nisâ sûresi (4): 156- 158).

Hız. İsa gibi, annesi Hız. Meryem de bütün Müslümanlar tarafından sevilir, iffetli bir hanım olduğuna inanılır. Bu yüzden Müslümanlar tarafından erkek çocuklarına nasıl zaman zaman İsa ismi veriliyor ise, kız çocuklarına da onun ismi verilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de 3. sûrenin ismi olan "Al-İmran" onun mensup olduğu ailedir ve yine Kur'an-ı Kerim'deki 19. sûre (Meryem sûresi) onun adını taşır. Ayrıca, Kur'an-ı Kerim'in isim olarak zikrettiği tek kadın da Meryem'dir.

Yukarıda anılan ayet-i kerimelerin yanı sıra Hız. İsa ile ilgili pek çok hadis-i şerif de mevcuttur. Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadis-i şerifte İslam peygamberi Hız. Muhammed'in Hız. İsa'ya bakışını ve ona verdiği değeri açık bir biçimde görmekteyiz:

" Ben dünyada da ahirette de Meryem'in oğluna insanların en yakınıyım. Benimle onun arasında başka bir peygamber yok... " (CANAN, (?): 175).

Divan Şairlerine Göre Hız.İsa

Divan edebiyatı araştırmacılarından A. Fuat Bilkan'ın da belirttiği gibi, bir toplumu anlamak ve onu değerlendirebilmek için en uygun ölçü, o toplumun ortaya koyduğu edebiyat eserleridir (BİLKAN, 2006: 143). Yaklaşık olarak yedi yüz yıllık zengin bir edebiyat geleneği olan divan şiirinde Hız. İsa'ya hakaret şeklinde anlaşılabilir ya da onu hafife alacak tek bir beyte veya tek bir mısraa rastlanamaz. Aksine, divan şiirinin baş referans kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in emri üzere diğer peygamberler gibi ona da büyük bir saygı gösterilmiş ve şairler tarafından sürekli baş tacı edilmiştir.

Divan şiirinde “*Mesîb*”, “*Mesîba*”, “*Rûbullab*”, “*Rûbu’l-Kudüs*”, “*İbn Meryem*”.. gibi sıfatlarının da kullanıldığı Hz. İsa’nın söz konusu edildiği örneklerle baktığımızda şairlerin Kur’an-ı Kerim’de Hz. İsa ile ilgili verilen bilgilere genelde bağlı kaldıkları görülür. Söz konusu örneklerde onun babasız olarak yaratılması, bebekken konuşması, kendisine İncil’in verilmesi, Hz. Muhammed’in geleceğini müjdelemesi, mucizeleri ve Allah’ın katına yükseltilmesi gibi olaylara yer verilir.

1) Hz. İsa’nın Babasız Olarak Yaratılması

Annamarie Schimmel, “*Avrupa’da ortaçağ ve Barock şiirinin büyük bir kısmının ilhamını Tevrat, Zebur ve İncil’den alıp bu mukaddes kitaplara telmih ettiği gibi, divan edebiyatında Kur’an’ın ve hadisin tesirlerine hemen her şiirde rastlayabiliriz*” der (SCHİMMELE, 1953: 360). Bu cümlede belirtildiği gibi, Hz. Meryem’in Hz. İsa’ya hamile kalması ve onu doğurması hadisesi de Kur’an’da önemli bir olay olarak anlatılır. Dolayısıyla divan şiirinde Hz. İsa’nın doğum olayına işaret eden ya da bu olaya telmihte bulunan sayısız örnekler vardır. Bunlardan biri divan şiirinin 19. yüzyıl temsilcilerinden Yenişehirli Avnî’ye aittir. O aşağıdaki beyitte “*(Ey Allah’ım) Meryem’i Cibril’e arkadaş edip, mevhum bir kalba bir nefesle rûh vermek suretiyle İsa eyledin*” diyerek, bu olayı Allah’ın, yoktan var edişinin bir delili olarak görür:

Bir nefesle Meryemi dem-sâz-ı Cibrîl eyleyip

Rûh verdin kâlib-ı mevhumu İsa eyledin Yenişehirli Avnî (GÜFTA, 2004:168)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, divan şairleri bu hususu şiirlerinde sıklıkla dile getirirler. Bunlardan dikkatimizi çekenlerden biri de Ruhî-i Bağdadî’dir:

Sûrette n’ola zerre isek ma’nide yûbuz

Rûbu’l-kudüs’ün Meryem’e nefbettiği rûbuz Ruhî-i Bağdadî (LEVEND, 1984:125)

Bu beyitte Ruhî-i Bağdadî, “*Görünüşte zerre olsak da mana aleminde güneşiz; Rûbu’l-kudüs’ün Meryem’e üflediği rûbuz*” derken bir taraftan Hz. Meryem’in iffetine işaret eder, öte yandan ise, insanın “*eşref-i mahlukat*” olduğu gerçeğine vurgu yapar. İnsanın “*eşref-i mahlukat*” olduğuna, Cebrail’in nefhasından

meydana gelen Meryem oğlu İsa gibi Allah'ın sırrı olduğuna vurgu yapan divan şairlerinden bir diğeri de Şeyh Galip'tir. O aşağıdaki beyitte şöyle der:

Râhsun nefha-i Cibril ile tev'emsin sen

Sırr-ı Hak'sın mesel-i İsa-i Meryemsin sen Şeyh Galip (OKUR, 1993: 318)

Mehmet Kaplan, bir makalesinde, “Bütün divân şairleri devirlerinin ilim ve felsefesini bilirler” der (KAPLAN, 1971:3). Divan şairleri arasında bu yönüyle öne çıkanlarından biri de Fuzulî'dir. Edebî bilgilerin yanı sıra Kur'an'daki bilgilere de vakıf olan Fuzulî, Cebrâil'in bir üflemesiyle Meryem'in İsa'ya hamile kalışını, gül ağacının rüzgarın tesiriyle goncalara gebe kalışına benzetir:

Bâddan goncalere hâmile oldu gül-bün

Öyle kim İsa'ya Cibril deminden Meryem Fuzulî (AKYÜZ ve ark., 1997: 87)

Kimi divan şairleri de bu olaya değinirken, kendi fikirleri ve şiiri ile Meryem ve İsa arasında bir ilişki kurmaya çalışır. Aşağıdaki beyitte Nazim, “Fikrimin Meryem'i Allah'ın feyzinden hamile kalınca tabiatımın beşiğinde mana Mesibi doğdu” derken böyle bir ilişki kurma peşindedir:

Meryem-i fikrim olup hâmile-i feyz-i Hudâ

Doğdu gebvâre-i tab'ımda Mesib-i ma'nâ Nazim (LEVEND, 1989:125)

Beyitte geçen “Mesib” kelimesi bilindiği üzere Hz.İsa'nın lakabıdır (ŞEMSEDDİN SAMİ, h.1317: 1347). Ferit Devellioğlu bu lakabın, elini sürdüğü hastaların derhal iyileşmesinden kinaye olarak Hz.İsa'ya verildiğini söyler (DEVELLİOĞLU, 1984: 748).

Hiz. Meryem ve Hiz. İsa ile kendi arasında yukarıdakine kısmen benzer bir ilişki kurmaya çalışan diğeri bir divan şairi ise Akbıyık'tır. O da aşağıdaki beyitte kendisinin İmran'ın kızı (Meryem) olduğunu, sevgilinin kokusu eriştikten sonra bakire olduğu halde doğurduğunu ve doğurduğu İsa'nın da yine kendisi olduğunu belirtir:

Benem ol dubter-i 'İmrân ki erişdi bûyı ma'sukun

Vücûdum biker iken doğdı vücûdum zâat-i 'İsâ'dur Akbıyık (CANPOLAT, 1982:69)

2) Hz.İsa'nın Bebekken Konuşması

Hız. İsa'nın babasız olarak yaratılması gibi, onun daha beşikte iken konuşması da İslâm'ın kabul ettiği mucizelerden biridir.

16. yüzyıl şairlerinden Zaiîfî aşağıdaki beyitte ismini vermeden hem Hz. İsa'nın babasız olarak meydana gelişini hem de beşikte iken konuşmasını konu edinmektedir:

Oldur atasuz oğul peyda iden

Mehd içinde tıflı boş-gûya iden Za'îfî (KOÇİN, 1991: 56)

İsmail Sadık Kemal'in aşağıdaki beyti de mana bakımından Za'îfî'nin bu beyti ile paralellik arz eder:

Safiyu'llab-âsâ geldi kâin emriyle bî-vâlid

*Doğup fi'l-mehdi'yken ben 'abdiyim Hakk'ın dedi*İ. Sadık Kemal (GÜFTA, 2004:170)

Kimi şairler Hz. İsa'nın bebekken konuşmasına telmih yaparken “*nutk-ı İsa*” tamlamasını kullanırlar. Bilindiği üzere *nutk*, söz, kelam, söyleyiş anlamındadır (ŞEMSEDDİN SAMİ, h.1314: 1462). Ancak divan şairleri Hz. İsa'nın beşikte iken konuşması ile ilgili olarak sadece “*nutk*” kelimesini kullanmakla yetinmemişlerdir. Tahir Üzgör'ün de belirttiği gibi, “*nükte*”, “*güftar*”, “*bem-nefes*”, “*nefes*”, “*dem*”, “*leb*”, “*deben*”, “*gonca-fem*”, “*la'l*”, “*fâş olma*” vb.. sözlerle Hz. İsa'nın birlikte anılması da onun daha beşikte iken konuşması hadisesi ile ilgilidir (ÜZGÖR, 1991: 33).

Klasik edebiyatımızda özellikle övme ve övünmede dikkati çeken Nefî de Mevlana için yazdığı kasidede onun sözlerini Hz. İsa'nın nefeslerinin ruhunun özü şeklinde algılar. Söz konusu kasidede yer alan aşağıdaki beyitte, “*Akl, Hz. Peygamberin şerefli zâatının cevberinin nurudur; nutku Hz. İsa'nın latif nefeslerinin ruhunun özüdür*” diyerek, Hz. İsa'nın sözlerinin te'sirine ve bebekken konuşmasına şu şekilde telmihte bulunur:

Aklı nûr-ı cevher-i zât-i şerîf-i Ahmedî

Nutku mağz-i rûb-i enfâs-i latîf-i İsevî Nefî (KARAHAN, 1985:30)

Kendi mizacı ile ilgili olduğu kadar Osmanlı devletinin en ihtişamlı dönemi olarak kabul edilen Kanunî döneminde yaşamının verdiği bir rahatlık ve güvenle şiirler yazan Bâkî de kendi şiirlerini te'sir bakımından Hz. İsa'nın sözlerine benzetmiştir:

Serverâ şî'r değil nutk-ı Mesîbâ'dır bu

Tutalım gayriler eş'arı ola sibr-i mübîn Bâkî (ONAY,1992: 219)

3) Hz.İsâ'ya İncil'in Verilmesi

İslâm inancına göre, dört kutsal kitaptan biri olan İncil, Hz. İsa'ya vahyedilmiştir. Kur'an-ı Kerîm'de bu husus şu şekilde açıklanmıştır:

"Kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerine, Meryem oğlu İsa'yı arkalarından gönderdik ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nûr bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik" (Kur'an-ı Kerîm, Maide sûresi (5): 46).

Kur'an-ı Kerîm'de bu husus açık bir şekilde yer aldığı için, divan şiirinde Hz. İsa'nın peygamberlik göreviyle görevlendirildiği ve kutsal kitaplardan İncil'in kendisine verildiği hususu tartışma konusu değildir. Nahifî, aşağıdaki beyitte Kur'an-ı Kerîm'de yer alan bu hususu şöyle dile getirmektedir:

Hem dabı İsa'ya Cenâb-ı Hudâ

Eyledi İncil-i Celîli 'atâ Nahifî (GÜFTA, 2004:168)

Divan şairleri Kur'an'ın dışındaki kutsal kitapların sonradan tahrif edildiklerine inanmakla beraber Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an'ın aynı kaynaktan geldiğine inanırlar. Bu yüzden divan şiirinde Kur'an-ı Kerîm'in yanı sıra diğer kutsal kitaplar da anılır. Karamanlı Aynî'nin aşağıdaki beytinde görüldüğü gibi bu dört hak kitabın adı çoğu kez bir arada ve herhangi bir ayırım yapılmadan anılır:

Okuram İncil u Tevrat u Zeburı yazaram

İşbu Furkana mücevvid seb'a-banem ya kimem Karamanlı Aynî
(MERMER, 1997: 259)

Bu beyitte görüldüğü üzere Karamanlı Aynî, dört semavi kitabın adını bir arada anar ve aralarında herhangi bir ayırım yapmadan bunları okuduğunu belirtir.

Karamanlı Aynî aşağıda gösterilen bir başka beyitte de Zebur, İncil ve Tevrat'ı dinlemeye davet ederken Kur'an'ı da güzel sesle okumayı tavsiye eder ve gönüle faydalı olanın bu olduğunu söyler:

Zebûr-ı ışkî gel dinle işit İncil ü Tavrâtı

Hoş-elhan okı Furkânı ki Kur'an'dur dile nâfi' Karamanlı Aynî
(MERMER, 1997: 70)

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü üzere divan şiirinde semavî kitaplar arasında belirgin bir ayırım söz konusu değildir. Nesimî'nin aşağıdaki beytinde ise bunlardan farklı bir yaklaşım sergilenmektedir. Söz konusu beyitte, nazıl olan bu kitapların dördünün de hak olduğu halde Kur'an(Furkan) dışındaki diğer üçünün hükmünün mensuh olduğu açıkça belirtilmektedir:

Hak durur bâtil degül kim gökden indi dört kitâb

Üçü mensûb oldu şimdi bak di-gil Furkân'e sen Nesimî
(KÜRKCÜOĞLU, 1985:209)

İncil'in orijinalitesinin bozulduğunu ve tahrif edildiğini düşünen Şeyh Galip ise, memdûhunun (sevgilisinin) saçını, tahrif edilmiş İncilin sahifelerine benzeterek, bu haliyle insanı imandan ettiğini söyler:

Hât gelip perçemi imâna gelir zann etme

Küfrüne âlet eder safha-i İncil gibi Şeyh Galip (KALKIŞIM,
1994: 439)

4) Hz. Muhammed (a.s.)'in Geleceğini Müjdelemesi

Hz.İsâ'nın babasız yaratılması, bebekken konuşması, kendisine peygamberlik ve dört kutsal kitaptan biri olan İncil'in verilmesi gibi, onun Allah katına yükseltilmeden önce havarilerine kendisinden sonra bir peygamberin gönderileceğini ve adının da Ahmed olduğunu söylemesi de İslam'ın temel

inançlarından biridir. Bu inancın kaynağı da yine Kur'an-ı Kerîm'dir. Kur'an'da bu hususla ilgili olarak şöyle bir ayet vardır:

"Hatırla ki, Meryem oğlu İsa, 'Ey İsrail oğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim' demişti. Fakat o kendilerine açık deliller getirince, 'Bu apaçık bir büyüdür' dediler" (Kur'an-ı Kerîm, Saf sûresi (61): 6).

Mustafa Asım Köksal'ın verdiği bilgilere göre Kur'an'da yer alan bu müjdenin izlerine bugünkü İncil metinlerinde rastlamak mümkündür. Köksal bu hususta şu bilgileri verir:

"Yubanna'ya göre Hz. İsa şöyle söylemiştir: 'Ben de Babaya yalvaracağım ve O size başka bir Tesellici, hakikat ruhunu verecektir...'. Geleceği, Hz. İsa tarafından müjdelenen Peygamber Paraclete(Paraklit) kelimesiyle ifade edilmiştir. İbranî veya Süryanî olması gereken bu kelime, Ahmed ve Muhammed manasına gelir" (KÖKSAL, 1963: 21).

Klasik şiirimizin kurucularından olan Ahmet Paşa, aşağıdaki beyitte Kur'an'da ve İncil'de yer alan bu müjdeye telmihte bulunarak, Hz. İsa'nın nefesindeki ölüleri diriltme mucizesinin sebebini de verdiği bu müjde ile açıklar:

Vaslın beşâreti haberin söyledi Mesîh

Yümninden ol sözün nefesi oldu cân-fezâ Ahmet Paşa (TARLAN, 1992: 31)

Klasik şiir geleneğinin sona erdiği bir dönemde dünyaya geldiği halde bu şiir tarzını devam ettiren Hüseyin Şemsi Ergüneş ise, yukarıda verilen ayetin bir kısmını lafzen iktibas ederek şöyle der:

Dedi İsa Nebi kavmine bir gün

"Resûlün min ba'd ismühü Ahmed" Hüseyin Şemsi (YENİTERZİ, 1993: 128)

Nesimî aşağıdaki Arapça beyitte bu hususun sadece İncil'de değil, Kur'an, Zebûr ve Tevrat'ta da yazılı olduğunu belirtir:

Ünzilet fi'l-Kitâbi ve'l-İncîl

Kütibet fi'z-Zebûri ve't-Terrât Nesimî (KÜRKCÜOĞLU, 1985: 42)

Bazı divan şairlerine göre, Hz. Muhammed'in yeryüzüne geleceğini müjdeleyen Hz. İsa'nın göğe yükselme sebebi, aynı müjdeyi meleklerle de vermek istemesidir. Divan şiirinin önde gelen şairlerinden olan Şeyh Galib de bu şekilde düşünenlerdendir. O aşağıdaki beyitte Hz. İsa'nın bu müjdeyi meleklerle de vermek istemesi sebebiyle arşa yükseldiğini söyleyerek aynı zamanda hüsn-i ta'lil sanatının da güzel örneklerinden birini ortaya koymaktadır:

Tebşîr için kudümün İsâ

Tâ minber-i çarba çıkadı gûya Şeyh Galip (YENİTERZİ, 1993:337)

Diğer bir kısım divan şairlerine göre ise Hz.İsa'nın göğe yükselme sebebi kendisinden sonra gelecek olan Hz. Muhammed'i Miraç'ta görme arzusudur. Fuzulî, Hz. Muhammed'e hitaben yazdığı bir na'tte bu hususu şu şekilde dile getirir:

Azîm-i çarh itdi Mesîbâ ki bula mi'râcuñ

Yetmedi menzîl-i maksûda tarîk-i talebi Fuzulî
(YENİTERZİ, 1993: 338)

5) Hz. İsa'nın Peygamber Olarak Gösterdiği Mucizeler:

Arapça bir isim olan mucize, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü'nde, "Dini kuvvetlendirmek amacıyla ve Allah'ın emri ve izniyle peygamberler tarafından yapılarak halkı hayrette bırakan olağanüstü haller" şeklinde tanımlanır ve mucizevi olayların adet, akıl ve ilimle izah edilemeyeceği, Allah tarafından yalnızca peygamberlerine verilmiş bir üstünlük olduğu belirtilir (PALA, 1989:174). Başta Hz. Muhammed olmak üzere pek çok peygambere Allah tarafından mucizeler verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'den öğrendiğimize göre kendisine mucize verilen peygamberlerden biri de Hz. İsa'dır. Ona verilen bu mucizelerden bazıları aşağıda mealini verdiğimiz ayet-i kerimede şu şekilde yer alır:

"Allah o zaman şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh (Cebrail) ile desteklemiştim; (bu sayede) sen beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı (okuyup

yazmayı), hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölülerini benim iznimle (hayata) çıkarıyordun. Hani İsrailoğullarını (seni öldürmekten) engellemiştim; kendilerine apaçık deliller (mucizeler) getirdiğin zaman içlerinden inkar edenler, 'Bu apaçık bir sihirden başka bir şey değildir' demişlerdi" (**Kur'an-ı Kerîm**, Maide sûresi (5): 110). Hz. İsa'ya bu mucizelerin verildiği, Al-i İmran sûresinde de tekrarlanmıştır (**Kur'an-ı Kerîm**, Al-i İmrân sûresi (3): 49).

Hz. İsa'nın benzersiz doğumu ve yine bebekken konuşması her ne kadar mucize olarak algılansa da yukarıda mucizenin tanımı yapılırken de ifade edildiği üzere mucizeler dini kuvvetlendirmek için Allah tarafından verilen olağan üstü hallerdir ve bunlar peygamberlere peygamberlik görevleri sırasında verilir. Meallerini yukarıda verdiğimiz ayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. İsa'ya da peygamberlik görevi sırasında pek çok mucize verilmiştir. Hemen hemen bütün divan şairleri tarafından konu edinilen söz konusu bu mucizeleri şu alt başlıklar altında inceleyebiliriz:

a) Ölülerini Diriltmesi

Hz. İsa'ya verilen ve divan şairleri tarafından en çok üzerinde durulan mucize insanları diriltme mucizesidir. Divan şiirimizin altı yüz yıllık örnekleri incelendiğinde, bütün şark edebiyatlarında olduğu gibi, divan şiirinde de Hz.Cebrail'in nefhi ve Hz.İsa'nın ölülerini diriltme mucizesinin bir mazmun olarak sıklıkla kullanıldığı görülecektir. Bunların içinden dikkati en çok çeken örneklerden biri klasik şiirin son temsilcilerinden İzzet Molla'ya aittir. O, aşağıdaki beyitte, Hz. İsa'nın can bağışlayan nefesinin ölülerini diriltmesini onlara son peygamber Hz. Muhammed'in gelişini müjdeleme sebebine bağlayarak güzel bir hüsn-i ta'lil örneği ortaya koyuyor:

Virdi cân mevtâlara teşrîfîn ibbâr itmeğe

Nutk-ı cân-bahş-i Mesihâ oldu dârû-yı şifâ İzzet Molla
(LEVEND, 1984: 140)

Hz. İsa'nın ölülerini diriltmesi özelliğiyle divan şiirinde sıklıkla yer almasının sebeplerinden biri de Fuzûlî'nin aşağıdaki beytinde görüldüğü gibi, şairin

bazen memdûhunu ya da sevgilisini ona benzetmesindedir. Çünkü divan şiirinde sevgilinin dudağı can bağışlaması özelliğiyle Hz.İsâ'ya benzetilir:

Aşıkta şevkunla cân vermek inen müşkil degül

Çün Mesîb-i vaktsen cân vermek âsâundur sana Fuzûlî (TARLAN, 1985-II: 43)

Nefî'nin aşağıdaki beytinde de yine bu mazmuna yer verilmiştir. Beyitte Sultan Murad övülürken, onun Cem gibi şahane mizaçlı, Rüstem gibi talîî mutlu ve Meryem oğlu İsâ gibi gönül ehli ve kutlu nefesli olduğu ifade edilmektedir:

Şâhâne-meşreb Cem gibi sâhib-kıran Rüstem gibi

Hem İsâ-i Meryem gibi ehl-i dil ü ferbunde-dem Nefî (KARAHAN, 1985: 88)

Divan şiirinde bazen sevgilinin muhitinden esen sabâ yeli de diriltici özelliğiyle Hz. İsa'ya benzetilir. Sabahattin Küçük'ün de belirttiği gibi (KÜÇÜK,1988:149), divân şairi tabiat ile insanı birlikte düşünür. Soyut ya da somut unsurlar kimi zaman bir düşünce ya da hayâlin ifade edilmesi için kullanılır. Edebiyatımızda kimi zaman aşık ile sevgili arasında iletişim kuran bir haberci gibi düşünülen bâd-ı sabâ, Nefî'nin aşağıdaki beytinde ise, diriltici özelliğiyle benzeyen olarak kullanılmıştır. Benzetilen ise canlılara ruh veren Hz. İsâ'nın nefesidir:

Yine bâd-ı sabâ üftân ü hîzân erdi gülzâra

Dem-i İsâ-veş ihyâ eyledi ezhâr ü eşcârı Nefî (KARAHAN, 1985: 132)

Daha önce de belirtildiği üzere, divan şiirinde *Mesib, Mesiba, İbni Meryem, Rubu'l-Kudüs* vb. isimlerle anılan Hz. İsâ, şairler tarafından çoğu kez bir hayat emaresi anlamında "dem" (nefes) kelimesi ile birlikte anılır. Fuzûlî de aşağıdaki beyitte yine Hz. İsâ ve "dem"(nefes) kelimesini bir terkip halinde kullanarak, Hz. İsâ'nın, can bağışlayan nefesini yele vermiş gibi, estiği zaman ağaçların yeşerdiğini ve yeniden can bulduğunu söyler:

Dem-i cân-bahşımı gûyâ yele vermiş İsâ

Ki bulur cân ü ten eşcâr deminden her dem
ark., 1997: 87)

Fuzûlî (AKYÜZ ve

Hayretî'nin aşağıda verilen beyti de anlam bakımından Fuzûlî'nin bu beyti ile bir benzerlik arz etmektedir. O da sabâ yelinin Hz. İsa'nın can bağışlayan nefesi gibi bütün bir yeryüzünü, ölmüş, kurumuş bitkileri yeniden dirilttiğini belirtir:

Cümle ibyâ oldı emvât-ı nebâtât-ı zemîn

San dem-i İsa durur bád-ı sabâ-yı rüzgâr Hayretî (TATÇI, 1998: 44)

Divan şiirinde buna benzer pek çok beyit vardır. 16.yüzyıl divan şairlerinden Baki de baharla birlikte kainatın canlanmasını, bitki ve ağaçların yeşermesini Hz. İsa'nın hayat verme mucizesine benzetererek ifade eder ve Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi gibi ilkbaharın gelişiyile de çiçeklerin yokluk uykusundan uyanıp gözlerini açtığını belirtir. Beytin ikinci mısraında “*çiçeklerin gözlerini açmaları*” ifadesi aynı zamanda Hz. İsa'nın kör olanların gözlerini iyileştirmesini akla getirmektedir :

Rûb-bahş oldu Mesîhâ-sıfat enfâs-ı bahâr

Açtılar dâdelerin hâb-ı ademden ezhâr Bâkî (ONAY, 1992: 219)

Hz. İsa'nın nefesiyle hayat verme mucizesi, belki de bir devşirme olması sebebiyle Hristiyanlık motiflerini şiirlerinde sıklıkla kullanan Necâtî'nin aşağıdaki beytinde de benzetme amacıyla kullanılmıştır:

Gülzâra gel ki kevser-i bağ u nesîm-i subh

Emvât-ı bâkî ettiler ihya Mesîh-vâr Necâtî (TARLAN, 1992: 64)

Divan şiirinde “*cân*” kavramı ağızla ilgili olarak da düşünülür. Bu sebeple kimi zaman “*cân vermek*” sevgilinin konuşması veya öpmesi anlamına gelir (KURNAZ, 2002: 249). Nefesiyle âşıklarına can veren, umutlandıran sevgili, Necâtî'nin aşağıdaki beytinde de Hz. İsa gibi düşünülmüştür:

Bâse abd etti Necâtî'ye lebin gâyyâ Mesîh

Mu'ciz izhâr etmek için mürdeye cân arz eder Necâtî (TARLAN, 1992: 204)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hz. İsa adıyla hayat emaresi anlamındaki “dem” (nefes) kelimesi çoğu kez birlikte anılır. Cem Sultan’ın aşağıdaki beytinde de yine Hz. İsa ismi ve “dem”(nefes) kelimesi birlikte kullanılmıştır. Ancak burada kullanılan “İsa dem”nde bir istiare söz konusudur ve bundan kasıt, sevgilinin diriltici nefesidir. Beyitte ayrıca birinci mısradan da “an, zaman” anlamında “dem” kelimesi kullanılmıştır ki, bu durumda bir cinas da söz konusudur. Cem Sultan sevgilinin diriltici nefesiyle yeniden diriltileceğini bildiğinden, an-be-an öldürülmesine hayıflanmaz:

Öldürürse dem-be-dem bışm-ıla çeşmün vâ beni

Gam degül İsa demün eyler yine ibyâ beni Cem Sultan (ERSOY-
LU, 1989:231)

Cem Sultan’ın çağdaşı olan Ahmet Paşa da sevgilinin ölüleri diriltiren dudağı ile Hz. İsa’nın ölüleri diriltme mucizesi arasında ilişki kurarak telmih yapmıştır. Aşağıdaki beyitte Ahmet Paşa, bülbül gibi sevgilinin dudağından (la’linden) söz ettiğinde goncaların, bunu Hz. İsa’nın nefesi zannedip açılacağını söyler:

Bülbül-i gıyâ olup medh itse Ahmed la’lüni

Goncalar İsa demdür diyu çâk eyler kefen Ahmet Paşa
(TOLASA, 2001: 43)

Kilise, manastır ya da mecazen meyhane yerine de kullanılan “deyr”, klasik şiirde sıklıkla kullanılan kelimelerdendir. “Büt” ise, istiare olarak sevgili yerine kullanılır. Naili-i Kadim, aşağıdaki beyitte “Deyre varmaktan maksat, ölüleri diriltip bütlere Rûbullah’ın mucizesini söyletmek midir?” diyerek, Hz. İsa’nın bu mucizesine telmih yapmıştır:

Deyre varmaktan murâd ibyâ-yı emvât eyleyüp

Bütlere i’câz-ı Râbu’llâh’ı söyletmek midir Naili-i Kadim
(İPEKTEN, 1970:279)

Divan şiirinde bazen şairin şiiri diriltici özelliğiyle Hz. İsa'ya benzetilir. Nesimi, aşağıdaki beyitte, Ruhü'l-Kudüs gibi tesirli şiir yeteneğini verdiği için Allah'a daima minnet borcu olduğunu belirterek böyle bir benzetmede bulunur:

Râbu'l-Kudüs'ün nefhasidür nazm-i Nesîmî

Hak virdüğine dem-be-dem el-minnetü li'llâh Nesimî

(KÜRKCÜOĞLU,1985: 87)

Nesimî'nin aşağıdaki beytinde ise daha sanatkârâne bir söyleyiş söz konusudur. Nesimî, bu beyitte “*Bu hafif esen yelin nefesinin, Hazret-i İsa tütsüsü gibi cana can katıcı olduğunu gör*” derken birinci mısradaki yer alan “*nesîm*” kelimesinde hem kendi ismi hem yel anlamı vardır. Dolayısıyla bir tevriye söz konusudur:

Gör bu nesîmin nefesin kim nice

Bîy-ı Mesîha gibidür cân-fezâ Nesimî (KÜRKCÜOĞLU,1985: 53)

Klasik şiirde sevgilinin güzelliği yönünden Hz. Yusuf'a benzetilip, Yûsûf-ı sani olarak anılması alışık olduğumuz durumlardandır. Ancak sevgilinin can bağışlama özelliği sebebiyle ikinci İsa anlamında “*İs-i sani*” olarak adlandırılması sık rastlanan bir durum değildir. Dolayısıyla Zaîfî'nin aşağıdaki beyti bu yönüyle orijinal bir durum arz etmektedir:

Cân virdi Za'îfîye lîk sellemebu'llâh

Hoşdur diyeler 'İs-i sâni' ana ger ad Za'îfî (AKARSU, 1993:100)

Agah Sırrı Levend'in belirttiğine göre, Hz. İsa'nın yanı sıra son peygamber Hz. Muhammed de ölüleri diriltme mucizesini göstermiştir. Sahih hadis kaynaklarında tespit edemediğimiz, ancak Agah Sırrı Levend'in Divan Edebiyatı adlı eserinde anlatıldığına göre, Hendek gazvesinde kendisine ziyafet veren Câbir'in o gün iki oğlunun öldüğünü öğrenmesi üzerine, Hz. Peygamber bu çocukların dirilmesi için dua etmiş ve bu duadan sonra çocuklar dirilmişlerdir. Sabit, aşağıdaki beyitlerde bu olaya telmihte bulunarak, Hz. Muhammed'i ölüleri diriltmesi sebebiyle Hz. İsa'ya benzetir:

Bir fakirin misâl-i Nîl ü Fûrat

İki ferzendi birden itdi vefat

Dem-be-dem ağlar idi ol mahzun

Bir gözü Nîl bir gözü Ceyhun

Rahm idüp eyledi Mesîb-âsâ

Bir duâ ile ikisin ibyâ

Sabit (LEVEND, 1984: 138)

b) Çamurdan Yaptığı Kuşları Üfleyerek Canlandırması

Allah tarafından Hz. İsa'ya verilen mucizelerden biri de çamurdan yaptığı kuşları üfleyerek canlandırması mucizesidir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'in Al-i İmrân sûresinde şöyle ifade edilir:

“O, İsrailoğullarına bir elçi olacak (ve onlara şöyle diyecek:), size Rabbinizden bir mucize getirdim: Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izni ile o kuş olurur...” (**Kur'an-ı Kerim**, Al-i İmrân sûresi(3): 49).

Bu husus Kur'an-ı Kerim'in bir başka ayetinde de şu şekilde ifade edilmiştir: *“Allah o zaman şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene(verdiğim) nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh(Cebrail) ile desteklemiştim; (bu sayede) sen beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı (okuyup yazmayı), hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu....”* (**Kur'an-ı Kerim**, Maide sûresi(5): 110).

Ahmet Talat Onay, adı Arapça vatvat, Farsça şeb-perre olan, gözü küçük ve zayıf olup aydınlıkta göremeyen bu yüzden de ancak geceleri uçup dolaşabilen söz konusu kuşun yarasa olduğunu belirterek, bununla ilgili olarak *Burhan-ı Kati*'de yer alan şu bilgileri nakleder:

“Murg-i İsa: Yarasa kuşudur sūrâh-ı mak'adî olmaz; ağızından veya burnu deliğinden doğurur derler. Kanatlarında tüy ve yelek olmaz. Merridir ki, Hazret-i İsa yarası kuşu bey'etinde balçıktan bir sûret yapıp lâkin mak'ad yerine delik açmaya zühûl buyurdular. Emr-i İlâhî ile ol sûret rûb bulup tayarân eyledi. Nazardan gâib oldukada

mürd olup düştü. Yerine Hâlik-i Bâcûn bir dahi halkeyledi. Hâlâ tayrân eden yarasa kuşu anın neslindedir” (ONAY, 1992: 208).

Divan şiirinde bu hususta söylenmiş pek çok beyit bulmak mümkün. Ama bunlardan en çok dikkat çeken 18. yüzyıl şairlerinden olan Neş’et’e aittir. Asıl adı Süleyman olan ve Şeyh Galip gibi pek çok ünlü ismi yetiştiren Neş’et, aşağıdaki beyitte Hz. İsa’nın çamurdan yapıp Allah’ın izniyle ruh üflediği kuşa, İsa’nın (yaptığı) kuşu anlamında “*murg-i İsa*” der:

Dedim değilim ki murg-i İsa

Şeb-revlik ile olam şeb-ârâ

Neş’et (ONAY, 1992: 208)

Hz. İsa’nın çamurdan kuş sureti yapıp ona üfleyip Allah’ın izniyle canlandırdığını dile getiren isimlerden bir diğeri de divan şiirinin 14. yüzyıl temsilcilerinden Ahmedî’dir:

Düzerdi balçığı kuş sûretinde vü pes ana

Verir idi nefesiyle revân revân İsa
171)

Ahmedî (GÜFTA, 2004:

Baki de aşağıdaki beyitte memdûhunu Hz. İsa gibi düşünerek bu olaya telmihte bulunur ve memdûhundan, öldüğü zaman toprağından Hz. İsa’nın yaptığı gibi bir kuş meydana getirmesini ister:

Nefesün rûb virüp tâ ola murg-i bâmun

Ey Mesîhâ-dem ölürsen gülümi tayr eyle Bâkî (KÜÇÜK, 1994: 369)

c) Hastaları ve Kör Olanların Gözlerini İyileştirmesi

Allah tarafından Hz. İsa’ya verilen mucizelerden bir diğeri de hastaları ve kör olanların gözlerini iyileştirmesidir. Yukarıdaki maddede verilen Al-i İmran sûresinin 49. ayetinin devamında bu husus şu şekilde açıklanmaktadır:

“...Yine Allah’ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüyü diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir ibret vardır” (Kur’an-ı Kerîm, Al-i İmrân sûresi(3): 49).

Hz. İsa’nın bu mucizesine işaret eden bir başka ayet ise, Mâide sûresinin 110. ayetidir. Anılan ayetin devamında şöyle denmektedir:

“... Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölülerini benim iznimle (bayata çıkarıyordun. Hani İsrailoğullarını (seni öldürmekten) engellemiştim; kendilerine apaçık deliller (mucizeler) getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler, ‘bu, apaçık bir sibirden başka bir şey değildir’ demişlerdi” (Kur’an-ı Kerîm, Mâide sûresi(5): 110).

Hz. İsa’nın ölülerini diriltmesi mucizesinden söz ederken de söylediğimiz gibi, klasik şairler kimi zaman şiirlerini Hz. İsa’nın nefesine ya da sözlerine benzeterek bir kutsiyet yüklemeye çalışırlar. Bunlardan biri Nesimî’dir. O aşağıdaki beyitte sözlerinin, ölülerini diriltten ve hastaları iyileştiren Hz. İsa’nın nefesi hükmünde olduğunu, ancak buna rağmen Hakk’a inanmayanlara bir etkisinin olamayacağını söyler:

Nesimî’nin sözi gerçi dem-i İsa’dur iy münkir

Sana kâr eylemez n’içün ki yohdur Hakk’a ikrârın Nesimî
(KÜRKCÜOĞLU, 1985:205)

Nesimî aşağıdaki beyitte de “Şehla gözünün sevdâsından hastalanana şifa veren şirin şerbet tatlî dudağın; hekim ise, Hz. İsa gibi ölüyü diriltten konuşmandır” diyerek, Hz. İsa’yı telmihen, memduhunun sözlerini de tabibe benzetir:

Kim ki sevdâsından oldı sayru şehla gözlerün

Şerbeti şîrîn lebündür İsevî nutkun tabîb Nesimî (KÜRKCÜOĞLU, 1985:65)

Nesimî’den sonraki yüzyılda yaşayan Ahmet Paşa ise, sevgilinin güzelliğini vafederken Hz. İsa’yı hastaları iyileştirme yönüne de işaret ederek, kültürümüzde hekim olarak bilinen Lokman ve Hızır’la birlikte benzetilen olarak anar:

Sâ’-i miżâcın âlemün hikmetle islâh itmege

Sen Hızır-dem İsa-nefes Lokmân sıbhat yaraşur Ahmet Paşa
(TOLASA, 2001: 40)

Hz.İsa’nın hastaları iyileştirmesi hususu, klasik şiirimizde şairin memduhunu övmesi için sıkça başvurduğu yollardan biridir. Ahmet Paşa’nın çağdaşı olan Cem Sultan’ın aşağıdaki beytinde bu durum açıkça görülür:

Lebi dârii ş-şifâsında işâretler kalur çeşmi

Ki bu İsa-nefes devrinde bîmâr olmasun kimse Cem Sultan (ERSOYLU, 1989: 201)

Bir kavramı, bir düşünce ya da hayali zıddıyla ifade etme özelliğini taşıyan Hint üslûbunun güçlü temsilcilerinden Şeyh Galip, “*etibbâ*”, “*bîmâr*”, “*ilâc*” gibi kelimeleri bir arada kullandığı aşağıdaki beyitte zamanın tabiplerinin Mesihâ’dan ders aldığını söyleyerek Hz. İsa’nın hastaları iyileştirmesi olayına telmihte bulunur:

Mesîbâ-yı nîgehden ders alıp debrin etibbâsı

Bu bîmârın ilâcın sabr-ı Eyyûb eylemişlerdir Şeyh Galib (KALKIŞIM, 1994: 274)

Hayatı hakkında fazla bilgiye sahip olmadığımız ancak şiirine *Mecmû’atü’n-Nezâir*’de rastladığımız Ömer adındaki bir divan şairi ise, aşağıdaki beyitte istiare yoluyla memduhunun sözünün ölüyü dirilttiğini, ayağının tozunun ise göze şifa verdiğini belirterek Hz. İsa’nın anadan doğma körleri iyileştirdiğine telmihte bulunur:

Ne İstüdür ‘aceb bu kim sözünden dirilir mürde

Göze kubl u cilâ erer ayagının gubârından Ömer
(CANPOLAT, 1982:88)

Divan şairine göre ölüleri diriltten, hastaları sağlığına kavuşturan, âmâların gözlerini iyileştiren Hz. İsa’nın çare olamadığı tek hastalık aşk hastalığıdır. Nabî’ye göre Hz. İsa ikinci kez yeryüzüne gelip gitse bile yine de aşk hastalığı için şifa bulamaz:

Olmaz yine marîz-i mahabbet şifâ-pezîr

Rû-yı zemîne bir dabi İsa gelür gider Nabî (DİRİÖZ, 1994: 5729)

d) Dua Ettikten Sonra Yemek İsteddiği Şeyleri Önünde Hazır Bulması

İslâm inancında Hz. İsa’nın, hak peygamber olduğunu kanıtlamak ve İsrailoğullarını Allah’ın yüce kudretine inandırmak için havarilerin isteği üzerine dua ettiğine ve bunun kabul edilip, Allah tarafından bir mucize olarak üzerinde türlü yemeklerin bulunduğu bir sofranın indirildiğine inanıl-

maktadır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'in Maide sûresinde yer alan ve aşağıda meallerini verdiğimiz şu ayetler ile de sabittir:

“Meryem oğlu İsa şöyle dedi: Ey Rabbimiz! Bizze gökten bir sofrayı indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir ayet (mucize) olsun. Bizî rızıklandır; zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısın.

Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!” (Kur'an-ı Kerim, Maide sûresi(5): 14- 15).

Divan şairlerinden H. Ömer Yenişehirli, Hz.Muhammed'in ağzından yazdığı mirâciyede yer alan aşağıdaki iki beyitte bu mucizeye şu şekilde telmihte bulunur:

Didüm İsa'ya virüpsün mâ'ide

Didi virdüm sana bî-bad fâ'ide

Didüm İncî'i kerem itdün ana

Didi virdüm Sûre-i İhlâs sana H.Ömer Yenişehirli (AKAR, 1987:307)

Bilindiği üzere Necm sûresinin, “Allah o anda kuluna vahyedeceğini vahyetti” (Kur'an-ı Kerim, Necm sûresi (53): 10) mealindeki onuncu ayeti genel anlamda Allah ile Hz.Muhammed'in mi'racda karşılıklı konuştukları şeklinde yorumlanmaktadır. Dolayısıyla yukarıdaki iki beyitte bu ayete telmihte bulunduğu gibi, birinci beytin birinci mısraında yer alan “mâide” kelimesi ile yukarıda meâlî verilen Maide sûresinin 14 ve 15 ayetlerinde belirtilen mucizeye de telmih vardır. Çünkü sözlükte *mâde yemîdu* fiilinden gelme bir isim olan “mâide”, kavram olarak üzerinde yemek bulunan sofraya denir (YILDİRIM, ? : 1826).

e) Hz.İsa'nın Allah'ın Katına Yükseltilmesi

Fizikî kanunlarla izahı imkânsız olan olaylardan biri de Hz. İsa'nın Allâh'ın katına yükseltilmesidir. İslâm inancında Hz. İsa'nın çarmıha geril-

mediğine, öldürülmediğine ve Allah'ın katına yükseltildiğine inanılmaktadır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir:

“Ve ‘Allah elçisi Meryem oğlu İsa’yı öldürdük’ demeleri yüzünden (onları lanetledik). Halbuki onu ne öldürdüler ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ibtilafa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler. Bilakis Allah onu (İsa’yı) kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir” (Kur’an-ı Kerim, Nisâ sûresi(4): 156-158).

Hiz. İsa'nın Allah'ın katına yükseltilmesi hususu klasik şiirde sıklıkla dile getirilen bir durumdur. Ahmet Paşa'nın aşağıdaki beytinde bu durum, Harun Tolasa'nın da belirttiği gibi, “İsa” kelimesi üzerinde tevriye yapılarak ve bir mahbub kastedilerek, telmihen şu şekilde dile getirilir:

Tan midur Yâkûb-ı dil anmazdı Yûsuf hüsnini

Ki âsiimân-ı cânâ mi'râc itmege İsa yiter Ahmet Paşa (TOLASA: 2001: 43)

Divan şiirinin ömrünü tamamladığı 19. yüzyılın ikinci yarısında bu geleneğin son önemli temsilcilerinden olan İzzet Molla Hz. Muhammed'e yazdığı bir na'tte şöyle der:

Ey mazhar olan râtibe-i levlâke

Düşseydi eğer sâye-i pâkin hâke

Âsûde olup bârgeh-i hıfzında

İsa-yı nebî çakmaz idi eflâke İzzet Molla (LEVEND, 1984:126)

Divan şairleri özellikle miraciyelerde Hiz. Muhammed'i Hiz.İsa'ya benzetirler. Mehmet Rifat'ın *Sire-i Muhammediye*'sinin *mi'rac* bölümünde yer alan aşağıdaki beyitlerde görüldüğü gibi, O da tıpkı Hiz.İsa gibi hayatta iken Allah'ın katına yükseltilmiştir:

Hak ta'ala bir tecelli kıldı tâ

Mustafa her hale olsun âşinâ

Eyledi Cibril'e ferman o zaman

Git didi mabbubumu al gel heman

Hayy iken İdris ile İsa gibi

Alem-i ulviyi görsün ol Nebi

Mehmet Rıfat (AKAR, 1987: 12- 13)

Hz.İsa'nın göğe ruh olarak mı, hem ruh hem beden olarak mı yükseldiği hususu zaman zaman tartışılmış ve bu konudaki ayetler değişik şekillerde yorumlanmıştır. Ancak onun göğe yükselmesi tartışma konusu olmamıştır. Abdalbaki Arif aşağıda verilen beyitlerde, mirac sırasında Hz.Muhammed'in diğer peygamberleri müşekkel ruhlarıyla, Hz.İdris ile Hz.İsa'yı ise bedenleriyle gördüğünü söyler:

Cânları oldu müşekkel bil yakîn

Kendü has sûretlerinde iy Güzîn

Lâk İsa'yı bedenle gördi bil

Böyle dimişdür bu sözi anlagıl

Belki İdrîs'i dabi bil kim Resûl

Cismi-y-ile gördi şeksüz kel kabûl

Abdalbaki Arif (AKAR, 1987:248)

Hz.Muhammed'in mi'racda Hz.İsa'yı gördüğünü mi'racesinde geniş bir şekilde anlatan bir diğer divan şairi de Süleyman Nahifi'dir. O, Hz. Muhammed'in miraca çıktığı sırada ikinci kat gökte Hz. Yahya ve Hz.İsa'yı görüp selamlaştığını şöyle belirtir:

Oldı mülâki iki peygambere

Virdi sa'âdetle selâm anlara

.....

İki nebiniün biri Yahyâ idi

Ol biri hod Hazret-i İsa idi

Süleyman Nahifi (AKAR, 1987:255)

Abdulvasi Çelebi de miracnamede Hz.Muhammed'in Hz. İsa'yı ikinci kat gökte gördüğünü söyler:

İki görklü yigitler gördüm anda

İrişdi sevgüleri cân ü tende

Didüm bu iki kim didi bular hem

Biri Yahyâ biri 'İsâ'bnî Meryem Abdulvasi Çelebi (AKAR, 1987:344)

Yukarıda beyitleri örnek olarak verilen Süleyman Nahifî ve Abdulvasi Çelebi'nin miracnâmelerinde Hz. Muhammed'in Hz. İsa'yı ikinci kat gökte gördüğünü söylemeleri, Hz. İsa'nın ruhen ve bedenen semaya yükseltildiğini ispatlamak için bazı müfessirlerin bu şekilde bir görüş ileri sürmeleri sebebiyledir. Ancak bu arguman Mehmet Ünal'ın da belirttiği gibi diğer bir kısım müfessirler tarafından eleştiri konusu olmuştur (ÜNAL, 2000: 140).

Müfessirlerin bu görüş ayrılığı divan şairlerini de ikiye ayırmıştır. Bu yüzden kimi divan şairleri de Hz. İsa'nın dördüncü kat gökte olduğuna inanırlar. Bunlardan biri Hayalî'dir. 16. yüzyıl divan şiirinin önde gelen isimlerinden olan Hayalî bu sebeple Hz. İsa'yı divan şiirinde sözü edilen kozmik unsurların başında yer alan güneşle birlikte ele alır:

Lebüin aksî düşüp mir'ata ey meb-pâre yasdanmış

Yatur İsâ sanasın mibr-i pür-envâra yasdanmış Hayalî (KÜÇÜK, 1988: 153)

Hayalî'nin Hz. İsa'yı güneşle birlikte ele alması güneşin dördüncü felekte olduğu inancına dayanmaktadır. Bu yüzden güneş ve Hz. İsa divan şiirinde tenasüp içinde ele alınır. Hayalî Bey Divanının tahlilini yapan Cemal Kurnaz, bu bağlamda kimi zaman divan şiirinde kullanılan "rif'at" kelimesinin Hz. İsa'ya delalet ettiğini, "asuman-rif'at" sözü ile de hem güneş hem de Hz. İsa kastedildiğini söyler (KURNAZ, 1987: 444). "Divan Şiirinde Güneş Üzerine Bir Deneme" adlı çalışmasında Sabahattin Küçük de güneşin gökyüzündeki yeri ile ilgili olarak şu bilgileri verir: "Eskiler, kâinatın yapısını, dünya merkez

olmak üzere, birbirinin üstüne geçmiş dokuz kat şeklinde tasavvur ederlerdi. Katlarda sırasıyla Ay, Utarid (Merkür), Zühre (Nâbid, Venüs), Güneş, Mirrib (Merih, Mars), Müşteri (Jüpiter), Zübal (Satürn) bulunur. Sekizinci katta burçlar yer alır. Dokuzuncu katta ise, 'Felekü'l-eflak, Felek-i A'zam, Felek-i Atlas' denir" (KÜÇÜK, 1998: 151-152).

Fuzulî ise, Hz. İsâ ve güneş münasebetini daha farklı bir biçimde ele alır. O Hz. İsâ'nın adını anmadan onun her şeyden elini eteğini çekip, güneşin bulunduğu katta bulunması olayına şu şekilde telmihte bulunur:

Zulmet-i gam ıztırabın çekemez ol âzâde kim

Her taallukdan ola hürşîd-veş âlemde ferd Fuzulî (KÜÇÜK, 1988: 172)

Hayretî de aşağıdaki beyitte buna paralel bir yaklaşım sergileyerek, "yerin güneş gibi dördüncü felekte olmasını istiyor isen Mesih gibi tecrîd âlemine gel" der:

Yirün gün gibi ger olsun dir isen çarb-ı çarümde

Bugün bu âlem-i tecrîde gel hem çün Mesîhâ ol Hayretî (TATÇI, 1998: 45)

Hz. İsâ'yı kozmik unsurlarla bir arada düşünen divan şairlerinden bir diğeri de Necatî Bey'dir. O, mehtaplı gecelerde yıldız kayması şeklinde görülen kıvılcımı Hz. İsâ'nın iğnesi olarak tasavvur eder:

Tâb-ı mebtâb üstine per-tâb olmuşdur şihâb

Sûzen-i İsâ durur hürşîde virmiş âsmân Necatî (KÜÇÜK, 1988: 154)

Bunlardan ayrı olarak Necatî Bey'in, kendisi ile aynı dönemde yaşayan meslektaşısı Ahmet Paşa'nın sanat bakımından kendisinden daha üstün bir dil, duygu ve ahenge ulaştığını belirtmek için söylediği aşağıdaki beyitte de yine bu hususa bir telmih söz konusudur:

Necatî'nün dirisünden ölüsi Ahmed'ün yeğdür

Ki İsâ göklere ağsa yine dem urur Ahmed'den Necatî (KURNAZ, 2002:191)

6) Hz.İsâ'nın Yeryüzüne Tekrar Gelmesi

Kur'an-ı Kerim'de açık bir işaret olmasa bile, kelim kaynaklarında kıyametin alametlerinden biri olarak kabul edilen Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne gelmesi anlamındaki “nüzu'l-i İsa” konusu insanların tarih boyunca zihnini kurcalamış ve bu konuda bazı üniversitelerde yüksek lisans ve doktora düzeyinde çalışmalar yapılmıştır. “Kur'an'a Göre Hz. İsa ve Nüzülü Problemi” başlığında yüksek lisans tezi hazırlayan Ali Altay, tezinin özet bölümünde bu hususta şu bilgileri verir:

“İslâm alimlerinin çoğunluğuna göre Hz. İsa gelecektir. Çünkü bu konuda peygamberimizden rivayet edilen sahib birçok rivayet vardır. Hadis-i şeriflerde, Hz. İsa'nın geleceği ve Kur'an'ı kendisine rehber edineceği ve yapacağı bazı icraatlar anlatılmaktadır. Fakat İslâm alimlerinin bazıları bu hadislerin sübut ve delaletlerinin kesin olmamasından dolayı Hz. İsa'nın geleceği düşüncesini kabul etmezler.” (ALTAY, 2005: 88).

Daha önce de adından söz ettiğimiz Mehmet Ünal da Hz. İsa'nın nüzülü konusunu incelerken, Kur'an'da kıyametten önce geleceğine dair net bir ifadeye rastlanmadığını; bununla birlikte bazı ayetlerin bu anlama gelecek şekilde yorumlandığını söyler (ÜNAL, 2000: 142). Ünal aynı çalışmanın sonuç bölümünde ise bu hususta şöyle der: “Kur'an'da Hz. İsa'nın geri döneceğine dair açık ve sarib bir ayet bulunmamaktadır; dolayısıyla, bunun inanç konusu yapılması da isabetli değildir. Hz. İsa hakkında pek çok ayrıntılı bilgi veren Kur'an'da buna ait bir bilginin yer almaması, konu hakkındaki rivayetlerin, diğer dinlerdeki beklenen Mehdi fikrinin, İslâm'a sızmış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Bu ise, ancak konu hakkındaki hadislerin iyi bir incelemeye tabi tutulması sonucu ortaya çıkabilir” (ÜNAL, 2000: 146).

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hayri Kırbaşoğlu ise, konu hakkındaki hadislerle ilgili olarak yaptığı incelemede, Hz. İsa'nın nüzülüyle ilgili hadislerin son derece problemlili, hatta Hz. Peygamber'e aidiyetinin kuşkulu olduğunu söyler (KIRBAŞOĞLU, 2000: 163).

Divan şiiri incelendiğinde, teologlar tarafından tartışmalı bir konu olsa da divan şairlerinin, Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne geleceğine dair inanç ve

beklentileri olduğu anlaşılmaktadır. 16. yüzyıl divan şairlerinden Zaîfî'nin aşağıdaki beyti buna iyi bir örnektir:

'Alemler dudu sitem zulmeti rûşen itmege

Gelse 'âdil Mehdi vü 'İsâ'bnî Meryem kâşki Zaîfî (AKARSU, 1993: 256)

Yukarıda da ifade edildiği gibi, kelam kaynaklarında Hz. İsa'nın tekrar dünyaya gelmesi kıyametin alametlerinden biri kabul edilmektedir. Nesîmî, bu konuya şöyle değinir:

Doğdu mağribden güneş indi Mesîh

Gör Mesîhi sen misin yâhud kabîh

Geç kinâyetden ki remz oldu sarîh

Burğu çaldı vü haşr oldu sabîh Nesîmî (AYAN, 1980: 388)

7) Divan Şiiri Kaynaklarından Masal ve Efsanelerde Hz. İsa

Kur'an-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerin yanı sıra bu iki kaynakta yer almadıkları halde eskiden beri anlatıla gelen masallar, efsaneler de divan şiirine kimi zaman malzeme olmuştur.

Eski edebiyatımızda yer alan bu tür efsanelerin birinde Hz. İsa'nın yok-sulluğu konu edinilir. Efsaneye göre Hz. İsa'nın 'urûcu (Allah'ın katına yükseltilmesi) sırasında üzerinde dünya malı olarak su içtiği bir tas, bir tarak ve bir iğne varmış. Birinin eliyle su içtiğini görünce tasını, başka birinin de parmaklarıyla saçını ve sakalını taradığını görünce de tarağını atmış. Dördüncü kata geldiğinde melekler tarafından üstü aranmış; üzerinde dünya eşyası olarak bir iğne bulununca da daha yukarı çıkmasına müsaade edilmemiştir (AKAR, 1987: 73). Zaîfî'nin, "Eger Hz. İsa gibi göğün tepesine yol bulmak diler-sen, vücut iğnesini yere vur ve bu köhne gömlekten vazgeç" anlamındaki şu beytinde bu olaya telmih vardır:

Mesîhâ gibi yol bulmak diler-sen evc-i eflâke

Yine ur sâzen-i cismün bu köhne pârehenden geç Zaîfî (AKARSU, 1993:80)

Hz. İsa'yı, Allah'a vâsıl olma yolundan alıkoyanın bir iğne olduğunu düşünen divan şairlerinden bir diğeri de Giritli Nazmi'dir. O da Allah'a vâsıl olmak isteyenlerin dünyalık olan şeylerden alakasını kesmesi gerektiğini şöyle dile getirir:

Visâl-i Hak'ka yol ister isen tecrîdi tercih et

Tarîk-i kurbda rehzen oldu sûzen zîrâ İsa'ya Giritli Nazmi
(ONAY, 1992: 221)

Diyarbakirli Azmî de, Hz. İsa'nın mücerred olarak Allah'ın katına yükseldiğine, mücerred olanın dördüncü katın ilerisine gidebildiği halde, üzerinde iğne bulunması sebebiyle Hz. İsa'nın dördüncü kat semada kalmaya mahkum olduğuna inananlardandır:

Suûd eylerdi sûzen olmasa bâlâya Rûbullâh

Mücerred esîr-i kayd-ı çarh-ı çârümin olmaz Diyarbakirli Azmî
(ONAY, 1992: 220)

Kimi divan şairleri de Hz. İsa'yı Allah'a ulaşma yolundan alıkoyan iğneyi bir benzetilen olarak kullanır, benzeyen ise, sevgilinin gamzesidir. Necatî, Hz. İsa gibi tecerrüd etmek istediğini, ancak sevgilinin iğne olan gamzesinin gönlüne saptırması sebebiyle bunun mümkün olmadığını şu şekilde ifade eder:

Sûzen-i dildûz-ı gamzendir bana hâil olan

Yoksa eylerdim tecerrüd kasdım İsa gibi Necatî (ONAY, 1992:220)

Necatî gibi, sevgilinin gamzesini iğneye benzeten Emrî'nin "*Tecrid yoluna gir, iğne düşüncesini gönülden çıkar; bir başka ifade ile yarin gamzesini hatırına getirme*" şeklinde düz cümle haline getirilebilecek aşağıdaki beyti, Necatî'nin yukarıdaki beytine cevap gibidir:

Reb-i tecrîde sâlik gider sûzen gamın dilden

Getirme gönlüne ya'ni hayâl-i gamze-i yâri Emrî (ONAY, 1992: 221)

Hz. İsa'nın unvanlarından biri olan "*Mesîh*"i kendine mahlas olarak seçen divan şairlerinden Mesîhî de Hz. İsa'nın üzerinde taşıdığı iğneyi klasik

şiiir ve kùltürümüzde terzilerin piri olduğuna inanılan İdris peygambere hediye olarak götürdüğünü söyleyerek, hüsn-i ta'lil sanatının en güzel örneklerinden birini ortaya koyar:

İsâ başına sâzen-i ömrün takındı tâ

Cennette amî ilede İdrîs'e armađan

Mesîhî (ONAY, 1992:221)

Bu konuda eski edebiyatımızda yer alan efsanelerden bir diğeri de Hz. Muhammed'in Mi'rac'a çıktığı sırada Hz. İsâ'nın doğum yeri olarak kabul edilen Beytü'l-Lahm'de Cebrail'in işareti üzerine inip namaz kıldığı şeklinde-dir. Divan şiiirinin son temsilcilerinden biri olan Muhammed Feyzi aşıağıdaki beyitlerde bu olaya değinmektedir:

Ta ki Beytü'l-Lahm'i teşrif eyledi

Cebrail in ya Resulu'llah dedi

Mevlid-i İsa'bni Meryem'dir bu ca

Kıl namaz bunda dahi ya Mustafa
1307/1889:5)

(MUHAMMED FEYZİ,

Ancak Hz.Muhammed'in Mekke'den Kuddüs'e götürülürken Cebrail'in işareti üzerine burada inip namaz kılma motifinin Metin Akar'ın da işaret ettiği gibi (AKAR, 1987:236) İslami dayanağı bulunmamaktadır.

8) Hz. İsâ ve Diğer Peygamberler

Divan şairleri peygamberlik konusunda Kur'an-ı Kerim'de "Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. 'Allahın peygamberlerinden hiçbirini arasında ayırım yapmayız. İştittik, iman ettik. Ey Rabbimiz, affına sığın-dık! Dönüş sanadır' dediler" (Kur'an-ı Kerim, Bakara sûresi(2): 285) ayetinin emri gereği peygamberler arasında her hangi bir ayırım yapmamışlardır. Yazdıkları şiiirlerde Eflaki Dede'nin aşıağıdaki beytinde görüldüğü gibi, Hz. Muhammed'in yanı sıra Hz. Musa, Hz. İsa gibi diğer peygamberlerin adlarını da saygıyla anmışlardır:

Işık ile Mûsâ kelim ışık ile İsâ kerim

Işk ile Hak Ahmed'i bahr-ı kelâm eyledi Eflakî Dede (GÜZEL, 1989: 367)

Kimi divan şairleri de sevgililerinin özelliklerinden söz ederlerken her bir uzvu için peygamberlerden birine ya da mucizelerine teşbihte bulunurlar. Divan şiirinin kurucularından kabul edilen Şeyhi şöyle der:

Yanağın âteş-i Mûsâ dudagın mu'ciz-i İsâ

Kemâl-i hüsnê Yûsuf'sun Muhammed'den dutarsın hû Şeyhî (İSEN-KURNAZ, (?): 241)

SONUÇ:

Yaklaşık olarak yedi yüz yıllık zengin bir edebiyat geleneği olan divan şiirinde Hz. İsa ile ilgili olarak yaptığımız bu inceleme, bize Hz. İsa'nın divan şiirindeki yeri konusunda şu değerlendirmelerde bulunma imkânını vermektedir:

1) İsa, divan şairlerince değişik tarz ve ölçülerde işlenmiş olmasına rağmen, onunla ilgili bilgileri genel anlamda aynı kaynaklardan (Kur'an ve hadislerden) alındıkları için, ona bakış açılarında bir değişiklik söz konusu değildir ve her şair tarafından kendisine büyük bir saygı duyulmuştur.

2) Hz. İsa gibi, annesi Hz. Meryem de bütün Müslümanlar tarafından sevilir, iffetli bir hanım olduğuna inanılır. Onun Hz. İsa'ya hamile kalması ve onu doğurması hadisesi de Kur'an'da önemli bir olay olarak anlatılır. Dolayısıyla divan şiirinde Hz. İsa'nın doğum olayına işaret eden ya da bu olaya telmihte bulunan sayısız örnekler vardır. Bu örneklerde Hz. Adem'i annesiz ve babasız olarak topraktan yaratan Allah'ın, Hz. İsa'yı da babasız olarak yarattığı dile getirilir ve sık sık Hz. Meryem'in iffetli olduğuna vurgu yapılır.

3) Hz. İsa'ya Allah tarafından kitap (İncil) ve açık mucizeler verilmiş ve mukaddes ruh olan Cebrail a.s. ile desteklenmiştir. Divan şairleri Kur'an'ın dışındaki kutsal kitapların sonradan tahrif edildiklerine inanmakla beraber Tevrat, Zebur ve İncil'in Kur'an-ı Kerim ile aynı kaynaktan geldiğine inanırlar. Bu yüzden divan şiirinde diğer kutsal kitapların yanı sıra İncil de anılır. Aynı şekilde yine divan şiirinde Hz. İsa'nın gösterdiği mucizelere işaret eden ya da bu olaylara telmihte bulunan pek çok vardır. Bu mucizeler içinde en

çok telmihte bulunulanı onun ölüleri diriltme mucizesidir. Şairler çoğu kez can bağışlayıcı özelliği sebebiyle sevgililerini Hz. İsa'ya benzetirler.

4) İslâm inancında Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediğine, öldürülmediğine ve Allah'ın katına yükseltildiğine inanılmaktadır. Divan şairleri bu olaya telmihte bulunurlarken çoğu kez hüsn-i ta'lîl sanatını kullanırlar. Mesela divan şairlerinden bazıları, yeryüzüne Hz. Muhammed'in geleceğini müjdeleyen Hz. İsa'nın göğe yükselmesini aynı müjdeyi meleklerle de vermek istemesi sebebine bağlarlar. Kimi divan şairleri de bu olayın onun Hz. Muhammed'i Mi'râc'a çıkarken görmek ve ümmetinden olmak arzusundan kaynaklandığını ileri sürmektedirler.

5) Kur'an-ı Kerim'de açık bir işaret olmasa bile, kelim kaynaklarında kıyametin alametlerinden biri olarak kabul edilen Hz. İsa'nın yeryüzüne ineceği zikredilmiştir. Kelamcılar tarafından tartışmalı olarak kabul edilen bu konuda da kimi zaman örnekler bulmak mümkündür.

6) Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin yanı sıra bu iki kaynaktan yer almadıkları halde eskiden beri anlatılan gelen masallar, efsaneler de divan şiirine kimi zaman malzeme olmuştur. Bunlardan biri, onun dördüncü kat göğe geldiğinde üzerinin aranması ve üzerinde dünya malından bir iğne bulunması nedeniyle oradan ileriye gidememesidir. Divan şairleri buna sıklıkla telmihte bulunmuşlardır.

Divan şiirinin baş referans kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de peygamberler arasında bir ayırım yapılmadığı açık olarak ifade edildiğinden, divan şairleri tarafından bütün peygamberlere olduğu gibi, Hz. İsa'ya da büyük bir saygı gösterilmiş ve sürekli baş tacı edilmiştir. 19. yüzyıl temsilcilerinden Keçeci İzzet Molla'nın "*Sipibre çıkma kolaydır Mesih olmak güç*" sözü de bu engin saygının bir kanıtıdır.

KAYNAKÇA

AKAR, Metin, (1987), **Türk Edebiyatında Manzum Mi'rac-nameler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

AKARSU, Kamil, (1993), **Rumelili Za'îfi, Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divânından Seçmeler**, MEB Yay., Ankara

AKYÜZ, Kenan, Süheyl BERKEN, Sedit YÜKSEL, Müjgan CUNBUR, (1997), **Fuzûlî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara.

ALTAY, A., (2005), **Kur'an'a Göre Hz. İsa ve Nüzûlü Problemi**, Yüzüncüyl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Van.

AYAN, Hüseyin, (1990), **Nesimî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara.

BİLGİN, A.Fuat, (2006), *"Liselerde Divan Edebiyatı Eğitimi"*, **Milli Eğitim**, Yıl: 34, S.169, s.142153.

CANAN, İbrahim, (?), **Hadis Ansiklopedisi/ Kütüb-i Site**, C.XXII, Akçağ Yay., İstanbul.

CANPOLAT, Mustafa, (1982), **Ömer bin Mezid/ Mecmu'atü'n-Nezâ'ir**, TDK Yay., Ankara.

DEVELLİOĞLU, Ferit, (1984), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara.

DİRİÖZ, Meserret, (1994), **Nabi Divanı**, Fey Vakfı Yay., İstanbul.

ERSOYLU, İ.Halil, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı**, (1989), TDK, Yay., Ankara.

GÜFTA, Hüseyin, (2004), **Divan Şiirinde İlim**, Akçağ Yay., Ankara.

GÜZEL, Abdurrahman, (1989), *"Tekke Şiirinden Örnekler"*, **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III**, S.445-450 (Ocak-Haziran 1989).

GÜZEL, Abdurrahman, (1981), **Kaygusuz Abdal**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

HARMAN, Ömer Faruk, (2000), *"İsa"*, **İslam Ansiklopedisi**, C.XXII, Diyanet Vakfı Yay., Ankara.

HICK, John, (2000), “*Hıristiyaların İsa’yı Algılama Biçimi ve Bunun İslâm’ın Anlayışıyla Karşılaştırılması*” (Çev.: Şaban Ali Düzgün), **İslâmiyât**, C.III, S. 4 (Ekim-Aralık), s.75-85.

İPEKTEN, Haluk, (1970), **Nailî-i Kadim Divanı**, MEB Yay., Ankara.

İSEN Mustafa- Cemal KURNAZ, (?), **Şeyhi Divanı**, Akçağ Yay., Ankara.

KALKIŞIM, Muhsin, (1994), **Şeyh Galip Divanı**, Akçağ Yay., Ankara.

KAPLAN, Mehmet, (1971), “*Şiir ve İlim*”, **Hisar**, C.XI, S.94(Ekim-1971), s.3-4.

KARAHAN, Abdulkadir, (1985), **Nefî Divânından Seçmeler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

KIRBAŞOĞLU, M. Hayri, (2000), “*Hz. İsa’yı (a.s) Gökten İndiren Hadisler*”, **İslâmiyât**, C.III, S. 4 (Ekim-Aralık), s. 147-168.

KOÇİN, Abdülhakim, (1991), **Zaifi / Bûstân-ı Nasâyih**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

KÖKSAL, M. Asım, (1963), **Hıristiyanlık Propagandaları Münasebetiyle Açıklama**, Ankara

KÖKSAL, M. Asım, (1993), **Peygamberler Tarihi**, C.II, Diyanet Vakfı Yay., Ankara.

KUR’AN-I KERİM VE TÜRKÇE ANLAMI, (1985), Diyanet Vakfı Yay., Ankara.

KURNAZ, Cemal, (1987), **Hayali Bey Divanının Tahlili**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

KURNAZ, Cemal, (2002), **Eski Türk Edebiyatı**, Bizim Büro Yay., Ankara.

KÜÇÜK, Sebahattin, (1988), “*Divan Şiirinde Güneş Üzerine Bir Deneme*”, **Mehmet Kaplan İçin**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 149-176.

KÜÇÜK, Sabahattin, (1994), **Bâkî Divanı**, TDK Yay., Ankara.

KÜRKÇÜOĞLU, Kemâl Edip, (1985), **Seyyid Nesimi Divanından Seçmeler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

LEVEND, Agah Sırrı, (1984), **Divan Edebiyatı**, Enderun Kitabevi Yay., İstanbul.

MERMER, Ahmet, (1997), **Karamanlı Ayni ve Divanı**, Akçağ Yay., Ankara.

MUHAMMED FEYZİ, (1307/1889), **Kudsiyü's-Sirac fi Nazmi'l-Mi'rac**, İstanbul.

OKUR, Naci, (1993), **Şeyh Galib Divanı I**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

ONAY, Ahmet Talat, (1992), **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar** (Hazırlayan: Cemâl Kurnaz), Diyanet Vakfı Yay., Ankara.

PALA, İskender, (1989), **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yay., C.II, Ankara.

SCHİMMELE, Annemarie, "*Alman Gözüyle Divân Edebiyatı*", **A.Ü.DTCF Türkoloji Dergisi**, C.XI, S.I(Mart-1953), s.355-361.

ŞEMSEDDİN SAMİ, (h.1317), **Kamûs-i Türkî**, İstanbul.

TARLAN, Ali Nihat, (1985-II), **Fuzûlî Divanı Şerhi**, 2 cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

TARLAN, Ali Nihat, (1992), **Ahmet Paşa Divanı**, Akçağ Yay., Ankara.

TARLAN, Ali Nihat, (1992), **Necati Beg Divanı**, Akçağ Yay., Ankara.

TATÇI, Mustafa, (1998), **Yunus Emre Divanı**, Akçağ Yay., Ankara.

TATÇI, Mustafa, (1998), **Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

TOLASA, Harun, (2001), **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, Akçağ Yay., Ankara.

YENİTERZİ, Emine, (1993), **Divan Şiirinde Na't**, 2 Cilt, Diyanet Vakfı Yay., Ankara.

YILDIRIM, Celâl, (?), **İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri**, C.IV, Anadolu Yay., İzmir.

YILMAZ, Ömer(Çev.), *Hristiyanlık ve İslâm: Allah'a Giden Farklı Yollar-Annemarie Schimmel'le Röportaj* (Röportajı yapan: Renate Beyer), **Tasavvuf:İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi**, Yıl:7(2006), S.17, s.351-360 (Interreligiöser Dialog-Schagwort oder Chanc?, GTB, Gütersloh 2000, ss.106-119).

ÜNAL, Mehmet, (2000), *"Tefsir Kaynaklarına Göre Hz. İsa'nın Ölümü, Ref'i ve Nüzûlü Meselesi"*, **İslâmiyât**, C.III, S.4 (Ekim-Aralık), s.133-146.

ÜZGÖR, Tahir, (1991), **Fehim-i Kadim**, AKD'TYK Yay., Ankara.

YÜCEL, Bilal, (2002), **Mahmud Paşa/Adnî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara.